

Tiyatronun toplum bilinçlendirme ve estetik sanat anlayışı geliştirmede işlevi ve önemi

Kamile Akgül¹

“Asıl sorun katharsis (arınma) yoluyla seyirciyi arındırmak değil, ama onu değişmiş bir insan olmaya doğru yönlendirmektir; daha doğrusu, tiyatronun dışında da kendisini tamamlamasını gerektiren değişimlerin tohumlarını onun içine ekmektir.”

Brecht'ten Tretyakov'a Mektup

Özet

Varoluşundan bu yana hep belirli ereklerle hizmet eden tiyatro, etkili anlatım gücüyle çoğunlukla geleneksel yapıda değişim yaratma çabasında olmuştur. Gerek politik, gerek dinsel, gerek siyasal, gerek ekonomik kaygılarla gelenekselden evrensele yolculukta yaşanan toplumsal geçişin çatışmasız, doğal akış seyirinde gerçekleşmesinde sanatın bu dalı, eğitici üstünlüğüyle ayrıcalık kazanmıştır.

Toplumun tiyatro yoluyla eğitime girişimi antikçağdan günümüze baskın düşünce sistemlerinin geniş zeminlere yaygınlaştırılmak istendiği durumlarda başvurulan bir kullanım olarak ciddi bir gizil görev üstlenmiştir. Ancak tiyatro toplumsal yaşamda üstlendiği birleştirici role karşın her zaman yalnızca doğru iletiler yüklenerek değil, yer yer çıkar beklentilerini karşılayabilecek yaklaşımlar dayatılmak istendiğinde de kullanılmış ve sanata karşı toplumsal çekinceler oluşturulmasına neden olmuştur. Çıkar hesaplaşmaları adına harcanan bu sanatsal etkinlik, toplumun bilinçlenerek aydınlanmasını tehlike sayan anlayışlarca toplumsal yaşamın dışına itilmiştir.

Bu çalışmada, “Sanata Yatırımla Yaşamsal Nitelik Edinim Genörneği(Modeli)” aracılığıyla, eğitim bilinci ve sanata yatırım arasındaki iletişim sonucu toplumun sanata duyarlılık gösterme eğilimi ve estetik sanat anlayışının gelişimi vurgulanmış ve tiyatronun toplum bilinçlendirmedeki işlevi ve önemi üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Tiyatro, Estetik Sanat Anlayışı, Eğitim Bilinci

¹ Doç. Dr., Yeni Yüzyıl Üniversitesi, İletişim Fakültesi,, kamileakgul@yahoo.com

The role and importance of theatre in raising social awareness and developing and understanding of aesthetic arts

Abstract

Theatre, which has served certain ends since it came into existence, mostly strives to make changes in the traditional structure through its effective power of expression. This branch of art has acquired a privilege with its educational priority in the realization of smooth and natural flow of the social transition which takes place during the journey from the traditional to the universal with political, religious as well as economic concerns.

From the ancient times to the present, attempts to educate society through theatre have assumed a considerably potential role as a means employed in circumstances where dominant systems of thought were intended to be disseminated into broad areas. However, in spite of its unifying role within the social life, theatre has not only undertaken the appropriate messages, but it has also served the ends to impose some tendencies aimed to meet interests, leading to social hesitations against arts. This artistic activity, which has been sacrificed for the sake of conflicts of interest, has been isolated from the social life by the minds that regard enlightenment of the society through awareness-raising as a threat.

This study, through “The Model of Vital Quality Acquisition by Investing in Arts”, puts an emphasis on the social tendency to display sensitivity to arts as a result of the communication between educational awareness and investment in arts as well as the development of understanding on aesthetic arts, and dwells on the role and importance of theatre in raising social awareness.

Key Words: Theatre, Understanding of Aesthetic Arts, Educational Awareness

Giriş

Aristoteles *Poetika*'sında sanatı bir taklit biçimi (mimemis) olarak yorumlayıp, sanatların taklit etmede kullandıkları araçlar bakımından farklılaştıklarını dile getirmiştir. Renk ve biçimin resim sanatının, ritim ve uyumun müzik sanatının, ritmin dans sanatının, sözünse şiir sanatının taklit araçları olduğunu vurgulamıştır. Ancak Platon taklit sözcüğünü küçültücü olarak nitelemiş ve sanatın duyularla algılanan gerçeği taklitle yetindiği ve asal gerçekten uzak düştüğü için benzetmeci ve kopyacı olduğunu dile getirmiştir. Şiir, müzik ve resim sanatlarında eğitim gören Platon'un sanata ve sanatçıya karşı sergilemiş olduğu olumsuz tutum, onun sanatsal yaratıyı bilinçli bir çaba olmadığı gerekçesiyle akla aykırı bulan yaklaşımıyla perçinlenmiştir. Ancak sanatın benzetmeciliğini küçümsemesine ve heyecansal oluşunu tehlikeli saymasına karşın, toplumu etkileme gücünün bilinciyle eğitimde kullanılması gerekliliğini savunmuştur (Şener,1998: 24, 26, 27). Bu gereklilik, eğitim-sanat işbirliğinin sanatı da toplumsal yaşamın içine çekebilme olasılığını açığa çıkarmıştır.

Klasik Çağ düşünürleri de sanatın toplumu etkileme gücünün farkında olmuşlar, fizik ötesini, insanı, toplumu yöneten yasaları sistemli bir biçimde ele almışlar, güzel kavramına ve sanata eğilmişlerdir. Sanatın öncelikle toplumu eğitmesi açısından ele alınması gereğine vurgu yaparken, güzelduyusal (estetik) duygu yaratmak erekli kullanımına, eğitim erekli kullanımın önüne geçmemesi gereğini savunmuşlardır (Şener, 1998: 15). Kuramcılar, sanatçılar, sanatseverler ya da bilinçli liderler tarafından sanatın insan yaşamına olumlu katkıları tarihsel süreçte pek çok kereler dile getirilirken, belirlenen siyasaların önemine dikkat çekilmiş ve bir biçimde eğitimle ilişkilendirilmiştir.

Tiyatroya olan ilginin azalmasını ve sınıfsal farkların açığa çıkmasını engellemek adına daha "Perikles döneminden başlayarak, vatandaşların tiyatroya giriş ücreti, devlet tarafından karşılanmıştır" (Konur, 2001: 21). Gerçek erek elbette yaşama ilişkin baskıların giderilebildiği deneyimlerin aktarılması ve özgürleştirilen insan bilinciyle halkın aydınlatılmasıdır.

Tarihsel süreçte dinsel törenlerin tiyatroya kaynaklık etmiş olması gerçeği onu her zaman yaşamla iç içe kılmış, insan ve toplum yaşamının vazgeçilmezleri listesine almıştır. Ancak zamanla dinsel kaynağından uzaklaşan sanatın bu dalı, bu kez toplumsallaşmanın önemli bir aracı sayılmıştır (Konur, 2001: 15). Bu değişim, sanatın sınırlarını genişletmiş, daha çoğulcu anlatımlara olanak sunmuştur.

Antik Yunanda devlet, tiyatro sanatının toplumsal ve eğitsel işlevi bilinciyle, tiyatro eyleminde örgütleyici önemli bir destek rolü üstlenirken, oyun yerleri, tapınak gibi kutsal

sayılmış, yazarlara ve oyunculara, din adamlarına eşdeğer düzeyde saygı gösterilmiştir (Konur, 2001: 21). Ancak tiyatro en parlak dönemlerini yaşadığı süreçte kiliseyi karşısında bulmuş ve din adamları, tiyatro oyunları ile sanat maskesi altında şeytanın geri geldiğini savunmuşlardır (Pignarre, 1991: 12). Böylesi bir yaklaşıma sanatçılara din adamlarına gösterilen saygıya eşdeğer davranış sergilenişinin yarattığı kaygı kaynaklık etmiş olsa gerek. Her ne kadar tarihsel süreçte bu tür dirençler toplumu sanata karşı bir duruş sergilemeye yönlendirse de bilinçli kuruluşlarca uygulanan mücadele yöntemleriyle bir ölçüde aşılabılmış ve tiyatro, toplumun aydınlanma sürecine koşullar elverdiğince katkı sağlayabilmiştir.

Tiyatronun eğitsel işlevine ağırlık veren önemli kuruluşlarından UNESCO tarafından kurulan Uluslararası Tiyatro Enstitüsü (ITI) tiyatro yoluyla uluslararası işbirliğini geliştirmeyi hedeflemekle kalmamış, toplumun en üst düzeyde eğitilebilmesi yönünde de önemli girişimlerde bulunmuştur. Tiyatronun gençliğin sanatsal duyarlılığını ve yaratıcı hayal gücünü, insan sevgisini ve takım çalışma yetisini geliştirmedeki katkısına dikkat çekmiş ve tüm eğitim kurumlarında yaratıcı tiyatro etkinliklerine yer verilmesi gerektiğini vurgulamıştır (Konur, 2001: 21). Toplum bilinçlendirmenin tek koşulu elbette eğitimidir. Ancak eğitim yalnız okul sıralarında değil, yaşamın hemen her anında gerekliliğini derinden hissettirmekte, farklı alanlarda farklı biçimlerde kimilerin kendiliğindenlik içinde gerçekleşmektedir.

Toplumun tiyatro yoluyla eğitime girişimi antikçağdan günümüze baskın düşünce sistemlerinin geniş zeminlere yaygınlaştırılmak istendiği durumlarda başvurulan bir kullanım olarak ciddi bir gizil görev üstlenmiştir. Ancak tiyatro toplumsal yaşamda üstlendiği birleştirici role karşın her zaman yalnızca doğru iletiler yüklenerek değil, zaman zaman çıkar beklentilerini karşılayabilecek yaklaşımlar dayatılmak istendiğinde de kullanılmış ve sanata karşı toplumsal çekinceler oluşturulmasına neden olmuştur.

Varoluşundan bu yana hep belirli ereklerle hizmet eden tiyatro, etkili anlatım gücüyle çoğunlukla geleneksel yapıda değişim yaratma çabasında olmuştur. Gerek politik, gerek dinsel, gerek siyasal, gerek ekonomik kaygılarla gelenekselden evrensel yolculukta yaşanan toplumsal geçişin çatışmasız, doğal akış seyrinde gerçekleşmesinde sanatın bu dalı eğitici üstünlüğüyle ayrıcalık kazanmıştır. Ancak kimilerin güdüleyici olması gereken işlevine baskılayıcı nitelikler de yüklenmiştir.

Tiyatronun içeriğindeki politik ruh yalnızca günümüz tiyatrosuna özgü değildir. Geçmişte egemen sınıflar, izleyicilerinin dünyaya onların istedikleri açıdan bakmalarını sağlama eğilimi göstermişler, ancak toplum düzeninin temellerine dokunmayarak düzende önemsiz değişikliklerle yetinmişlerdir (Brecht, 1997: 177). Çıkar hesaplaşmaları adına

harcanan bu sanatsal etkinlik, toplumun bilinçlenerek aydınlanmasını tehlike sayan anlayışlarca toplumsal yaşamın dışına itilmiştir.

Oysa “kültür düzeyinde yaşama”, toplumların varoluş sürekliliği için temel gereksinim niteliğinde olup, en az beslenme ve giyinme kadar insancıl bir gerekliliktir. Ancak bu gereksinimin farkında olmayan ve kavramı yalnızca boş zamanları değerlendirme biçiminde niteleyen toplumlarda kültür düzeyinin en canlı ve etkili aracı olan tiyatro, gereksinim dışı görülebilmekte ve yaşamla mücadeleye yoğunlaşabilmektedir (Nutku, 1985: 397). Ekinsel yaşamda öteki sanat dallarına oranla tiyatro, toplum eğitiminde üstlendiği etkin işlevle ve toplum yaşamını yansıtma ayrıcalığının yarattığı güçle, izleyiciden edinilen geribildirim hızı hızlı gerçekleşmesine ortam yaratmaktadır.

Gündelik koşuşturmaca içinde yaşamı nesnel açıdan eleştiremeyen birey, kaçırdığı ayrıntılar sonucu yaşamın karmaşıklıklarıyla yüzleşmek zorunda kalabilmektedir. İşte yaşama ilişkin pek çok ayrıntının pek çok kereler farklı yorumlarla konu edildiği bu ayrıntı örgüsü, tiyatro aracılığıyla ele alınırken izleyicinin ülküsel (ideal) davranış edinimine de katkı sağlanmaktadır.

Bireyi toplumsal gerçekliklerle yüzleştirmesi ve yaşananların olağanlığını vurgulaması anlamında dikkat çekici tiyatro, yaşamsal deneyimleri konu ederken, enerji yenileyici ve mücadele gücünü arttırıcı özellikler edinmiştir.

Diğer sanat dallarına oranla yaşamla doğrudan örtüştürülebilen tiyatro gerçekte yaşamın kendisi gibidir. Benzeşme eğilimindeki insanoğlunun önceleri kendinden daha güçlü olduğuna inandığı hayvanlara benzeme beklentisi, tiyatro söz konusu olduğunda bir kişilikten bir başka kişiliğe geçme isteğine dönüşür. Ancak oyuncu her ne kadar kendini rolüyle bütünleşmiş hissetse bile tüm denetim yine aklın komutasındadır.

Kökene anlamında ele alındığında sanatlar bütünü olarak nitelenebilen tiyatro, dans gibi bedenine öne çıktığı bir sanat dalıdır. Her iki sanat dalında da bedenin gizli kalmış dili açığa çıkarılarak başka bir boyuta geçilir.

Eski Yunan ve Asya mitolojilerinde yaratıcı eylemin simgesi olarak görülmüş olan dans, tarihsel süreçte ilk dinsel eylem olarak nitelenmiştir. Ayin sırasında kendinden geçme doruğunda ölüme meydan okuyan dansçı, kendi kendini yaralamaya çalışırken, doğa adeta ona boyun eğmiş; ve dansçı yaşadığı başkalaşım ile ne ateşten, ne bıçaktan, ne de zehirden etkilenmiştir. İşte bu başkalaşım tiyatro gizinin temelidir. Günümüz ilkel toplumlarında hala uygulanabilen bu tür ayinler tiyatronun da kökenini oluşturmaktadır. Başkalaşım aracı olan

maske, büyüsel ve gizemsel kaynaşmanın şaşırtıcı bir somutlaşmasıdır (Pignarre, 1991: 9, 10) ve sahne bu başkalaşımın tanığıdır.

Aynı zamanda bir içsel bakış düzeyi olarak nitelenebilen sahne, bir durumun göstergesi ve simgesi olmak üzere, gerçek tasarımlarla düşsel tasarımların yan yana gelmesine olanak verir (Kesting, 1985: 133). Gerçekte olağan dışı bir durum gibi değerlendirilebilen gerçekle düşün buluşması, bir yenilenmeye, bir başkalaşıma ortam yaratır. Bu yenilenme ve başkalaşımı olanaklı kılan anlatımın anlaşılabilirliğidir.

Tarihsel süreçte usta-çırak ilişkisine dayandırılmış, gözleyerek öğrenme sonucu kuşaktan kuşağa aktarılmış tiyatro türleri, tıpkı diğer toplumsal durumlarda bireyin modelleme ve benzetim yoluyla öğrendikleri gibi biçimlenmiştir. Ancak sahneleme konu edildiğinde bir fark açığa çıkmıştır. Bu kez yalnızca ustayı gözlemlemek değil, aynı anda yaşamı ve yaşamın içinden insan tiplerini de gözlemleyebilme becerisi önem kazanmış olur. Varoluşuyla birlikte yaşamı gözlemlemeye gereksinim duyan insanoğlu benimseyeceği davranışları da bu edinimleri sonucu belirler. Bu noktada genörneğin (modelin) niteliği ve öğrenme sürecinde izlenen yol önem kazanır.

Bandura bireyin, diğer insanların davranışlarını dikkate almak, gözlemlediklerini anımsamak, uygun ve gerekli becerilere sahip olmak ve davranışı sergilemeye güdülenmek için, modellemenin özenli bir biçimde uygulanması gereğini vurgulamıştır. Böylece benzetim ya da modelleme için; modelin dikkatle incelenmesi, anımsanması, algılananların uygulanma becerisi, öğrenmek ve benzetmek için yeteri oranda güdülenme gerekliliği ortaya çıkmaktadır(Das, 1992: 317).

Başarı güdülenme sürecinde yaşanan olumlu başkalaşım sonrası kendini hissettirir. Çırağın ustası aracılığıyla donanabilmesi için her bir aşamayı özenle yerine getirme gerekliliği, onun gelişim sürecini gereğince tamamlayabilmesi anlamında oldukça önemlidir.

Etkili öğrenmenin gerçekleşebilmesi, kişinin bilgiye duyduğu gereksinim oranında etkinleştirilebilir. Bu noktada toplum bireylerinin yetkinleştirilebilmesiye ancak söz konusu gereksinimin oluşturulması durumunda olasıdır. Aksi durumda eksikliği duyulmayan bilgi cehalete ortam yarattığı gibi, kullanılmayan bilgi de aynı ereğe hizmet eder ve zamanla unutulmaya mahkum olur.

Oysa etkin ve etkili öğrenmeyi doğrudan yönlendiren kimi etmenler vardır.

Öğrenmenin niteliğini etkileyen bu etmenler şöyle sıralanabilir.

- Alıcının bilişsel alabilirliği,
- Verici ve alıcı arasındaki iletişim niteliği,

- Bilgilerin uygulanabilirliği,
 - Vericinin ve alıcının güdülenmesi,
 - Fazladan öğrenme (öğrenme sürecinin kabul edilebilir en alt düzeyini başarmakla yetinmek yerine daha fazlasını öğrenebilme becerisi yani fazladan öğrenme; yalnızca anımsama olasılığını yükseltmekle kalmaz, uygulama aşamasında oluşabilecek gerginliklere karşı da daha dirençli kılar) (Joint Aviation Authorities, 2001: 8, 19). Öğrenme yoluyla edinilen bilişsel zenginlik, olası gerginliklerle başa çıkmada sağladığı üstünlükle; bireye yaşam zorluklarıyla mücadelede, çağı yakalayabilmede ve nitelikli yaşam kurgulayabilmede katkı sağlayabilmektedir.

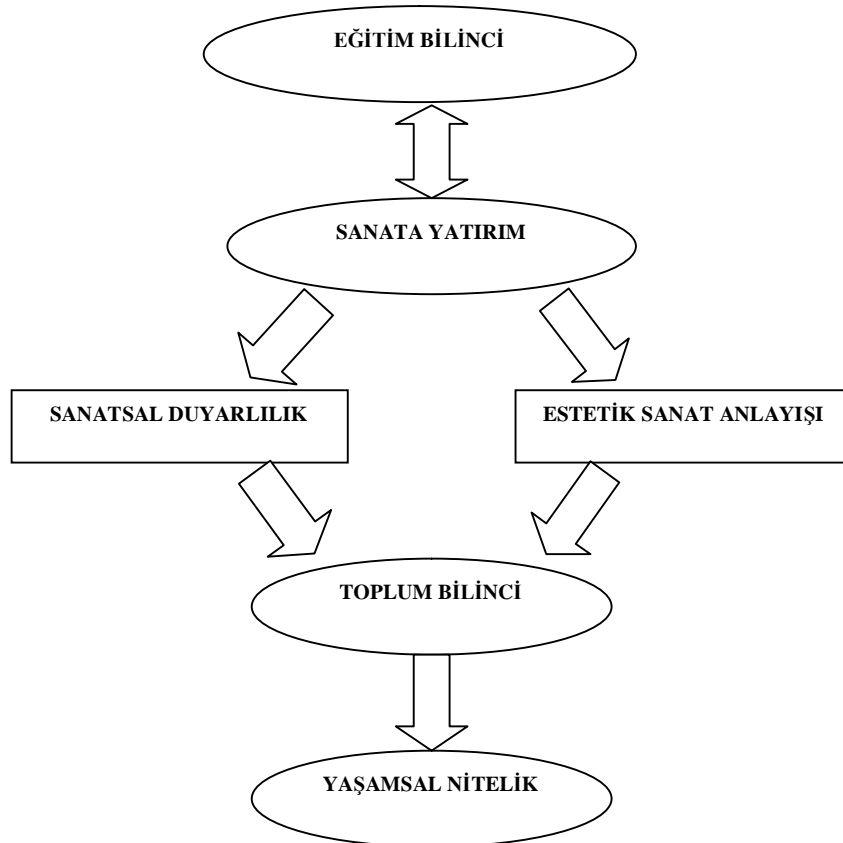
Varolan ekin sel gücün sanatla olan ilişkisinde hedeflenen nokta, sanatın ve ekinin toplum yaşamını biçimlendirici rolünü pekiştirebilecek ve sanata ilişkin köklü değişimlere beşiklik edebilecektir. Eğitimin sanatla, sanatın ise eğitimle desteklenmesi sonucu oluşabilecek bilinç ortamının, insan ve iletişim olgularının yer aldığı her alanda hayal edilen niteliğe ulaşılabilmesini, böylece toplumsal yaşamın iyileştirilebilmesi yönünde önemli girişimlerin başlatılmasını ve üstelik küresel düzlemde eğitim sanat ve ekin bileşenlerinin birleşimiyle varlık gösterebilme olasılığını gündeme getirebilecektir (Akgül, 2006: 106). Toplumun sanat yoluyla bilinçlendirilebilmesi, toplum bireylerinin öğrenmeye hangi oranda açık olduğuy la ilişkilidir. Ancak etkin ve etkili öğrenmenin gerçekleştirilebilmesi, edinilebilmesi her zaman öğrenme niteliğini etkileyen etmenlere bağlı kalmıştır.

Tiyatronun toplumu bilinçlendirme ve estetik sanat anlayışını geliştirmedeki işlevi ve önemi dikkate alındığında öğrenmenin niteliğini etkileyen etmenler şöyle yorumlanabilir. **“Alıcının bilişsel alabilirliği”**, izleyicinin izlediği oyunda sunulan iletileri algılayabilecek bilinç düzeyine sahip olup olmadığını ifade etmektedir. Bunun sağlanabilirliği izleyicinin algısının hangi oranda açık olduğuna bağlıdır. **“Verici ve alıcı arasındaki iletişim niteliği”**; noktasında birincil öncelik aynı dilin konuşuluyor olması yani her türlü donanımın karşı tarafta karşılık bulması durumudur. İletişimin niteliği, iletişimin gereğiyle sağlanabilmesine bağlıdır. Sahneden gönderilen iletinin izleyicide karşılık bulması ve geri bildirim sağlanabilmesi iletişimin nitelikli gerçekleşmesine ortam yaratmaktadır. **“Bilgilerin uygulanabilirliği”**, bireysel gelişimi doğrudan etkileyen bir olgudur. Benimsenmeyen bilgi nasıl yaşama geçemezse, yaşama geçemeyen bilgi de benimsenemez. Gelişimin edinimi; bilginin içselleştirilmesiyle doğru orantılıdır. **“Vericinin ve alıcının güdülenmesi”**, aşaması sanatsal etkinlik kapsamında iletilmek istenen tüm iletilerin ereğine uygun kullanımı için öncelikle iletileri gönderecek oyuncuların, ardından da izleyicinin doğru biçimde güdülenmesi

gereği söz konusudur. Sorumluluğun büyüklüğü açısından oyuncunun güdülenme sürecindeki önemin ayırında olunması ve sürecin bu bilinçle gerçekleştirilmesi gerekmektedir. **“Fazladan öğrenme”**; gerçekte bu aşama “bilgilerin uygulanabilirliği” ve içselleştirilme sürecini doğrudan etkileyen bir aşamadır. Yaşamın hemen her anında gereksinim duyulan bilgiden daha fazlasını biliyor olmak her zaman rahatlatıcı bir durum olmuştur. Oyuncunun yalnızca ezberle yetinip kuramsal bilgiden uzak durması yerine, örneğin canlandırdığı tarihsel karakterin kendi dönemi kapsamında yaşamını incelemiş olması da performansı olumlu yönde etkileyebilecektir. Bu bilinçse yine ancak, yönetsel güçlerin eğitim ve sanata yaptıkları yatırımla edinilebilecektir.

Toplumda hedeflenen ülküsel bütünlüğün sağlanabilmesi ve ulusal kimliğe sahip çıkılabilmesi adına sanatseverlerin kendi değerleri kapsamında tiyatronun ekinsel sürekliliğini toplum geneline yayarak benimsetme ve gelecek kuşaklara aktarma çabaları gereklilikten öte gereksinime dönüştürüldüğünde, artık ulusal bütünlük ve varoluş için kaygılanmaya gerek kalmayacaktır.

Sanattan soyutlanmadan sanatla bütünleşmiş yaşamsal nitelik edinimi, ancak sanata yapılan yatırım yoluyla olasıdır. Bu süreç aşağıdaki genörnekte (modelde) dile getirilmiştir.

Tablo 1: Sanata Yatırımla Yaşamsal Nitelik Edinim Genörneği

İnsanoğlu, doğuştan gelen içgüdüsel davranış düzeyinin yetersizliği nedeniyle, çevreye uyum sağlamada sorun yaşamakta ve bu sorunu giderebilmek adına yaşamı boyunca belirli bilgiler edinme gereksinimi duymaktadır. Dil öğrenimi, çeşitli tutum ve davranış edinimi gibi deneysel öğrenmeye dayalı yaşamsal bilgilerin başarıyla aktarımındaki temel gereksinim, toplumda varolan **eğitim bilincinin** artırılmasına yönelik yatırımlardır.

Eğitim bilincine sahip toplumlar **sanata yatırım** siyasetleri oluşturmayı görev bilmiş ayrıcalıklı toplumlardır. Eğitim bilinci ve sanata yatırım arasındaki çift yönlü iletişim bir yandan toplumun **sanata duyarlı** duruşuna ortam hazırlarken öte yandan **estetik sanat anlayışının** gelişimine katkı sağlayarak **toplumu bilinçlendirme** gizil görevini üstlenmiş olur. Bilinçli toplumun birincil önceliği ise **yaşamsal nitelik** edinimidir.

Sonuç

Yatırımlarla ve sanatla yoğunlaştırılan süreç; yalnızca toplumun estetik sanat anlayışını geliştirerek beğeni düzeyinin artışıyla sınırlı değil, bu değişimle sanatçıyı özgün, doğal ve yaratıcı üretime de yönlendirmiş olur. Ancak bu üstünlüğü edinebilmek, toplumun sanatla tanışıklığı ve sanatı içselleştirme düzeyiyle ilintilidir.

Toplumun estetik sanat anlayışı ve sanatsal duyarlılığı, sanatsal yatırımların bir sonucu niteliğini taşımaktadır. Yatırım yapılmayan toplumların sanata karşı seçici ya da ilgili olmayışı oldukça olağandır. Sanatın yaşamsal gereksinimler yanında gereksinim dışı olarak değerlendirilişi en büyük tehlikedir gerçekte. Bu tehlikeden kaçınabilmek toplumun gönenc (refah) düzeyinin yükseltilmesi gerçeği ve gerekliliğiyle doğrudan ilişkilidir. Ancak bu koşulun yerine getirilişi sanatı insan yaşamına dahil eder. Tarih boyunca sınıfsal farkları ortadan kaldırma çabası, sanatın toplumsal yaşam için gerekliliğinin farkında olan yönetimler tarafından varolmuştur. Aynı yaklaşım ve bilinçle geri kalmışlığın panzehiri sanatı insan yaşamının vazgeçilmezi kılmalı ve toplumların yaşanmışlıkları, bilgi, birikim ve deneyimlerinin birleşimi bu anlatım biçimini yaratıcılıkla besleyerek yaşamsal nitelik edinimi hedeflenmelidir.

Kaynakça

- Şener, Sevda (1998). *Dünden Bugüne Tiyatro Düşüncesi*, 3. Baskı, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara
- Konur, Tahsin (2001). *Devlet-Tiyatro İlişkisi*, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara
- Brecht, Bertolt (1997). *Epik Tiyatro*, Çev: Kamuran Şipal, Cem Yayınevi, İstanbul

Akgül, K. (2011). Tiyatronun toplum bilinçlendirme ve estetik sanat anlayışı geliştirmede işlevi ve önemi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 8:1. Erişim: <http://www.InsanBilimleri.com>

Pignarre, Robert (1991). *Tiyatro Tarihi*, Çev: Pınar Kür, Cep Üniversitesi, İletişim Yayınları, İstanbul

Kesting, Marianne (1985). *Tarihte ve Çağımızda Epik Tiyatro*, Çev: Yılmaz Onay, Adam Yayınları, İstanbul

Nutku, Özdemir (1985). *Dünya Tiyatrosu Tarihi (19. yüzyıldan-Günümüze kadar)*, Cilt 2, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul

Joint Aviation Authorities, 2001, Theoretical Knowledge Manual, *Human Performance and Limitations*, Published by: Jeppesen, Frankfurt

Akgül, Kamile Perçin (2006). *Kişilerarası İletişimde Dans ve Beden Dili İşlevini Etkileyen Etmenler ve Bir Alan Araştırması*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Das, G. (1992). *Social Psychology*, Forward Publishing Company, Delhi